16. Метрика у Поенкареовом диск моделу

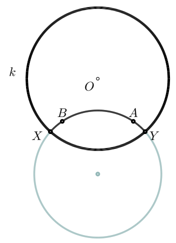

Дефиниција

Нека су A, B h-тачке и X и Y бесконачно далеке тачке праве која садржи тачке A и B, такве да тачка B припада h-полуправој AX. Растојање у Поенкареовом диск моделу је дато са $d_h(A,B) = \ln(\frac{AX}{AY} : \frac{BX}{BY})$.

Следеће тврђење остављамо без доказа.

Тврђење

Пресликавање d_h јесте функција растојања.

Нека је $\widetilde{I}$ уопштени круг ортогоналан на апсолуту. С обзиром да уопштена инверзија $\psi_{\widetilde{I}}$ слика h-праву у h-праву, чува h-распоред тачака и дворазмеру, директно следи и наредно тврђење.

Тврђење

Нека је $\mathcal{I}$ h-изометрија, A и B две h-тачке и $\mathcal{I}(A) = A', \mathcal{I}(B) = B'$. Тада је $d_h(A,B) = d_h(A',B')$.

Пример *Нека је A h-тачка чија је комплексна координата z и O центар апсолуте. Нека су X и Y бесконачно далеке тачке h-праве OA такве да тачка A припада полуправој OY. Тада је $AX = 1 + |z|$, $AY = 1 - |z|$, $OX = OY = 1$. Веза између хиперболичког растојања d и еуклидског $|z|$ тачака O и A дата са $d = d_h(O,A) = \ln \frac{1+|z|}{1-|z|}$.*

Пример *…Тада је и*

$$|z| = \frac{e^d - 1}{e^d + 1}, \tag{1}$$

односно $|z| = \tanh\frac{d}{2}$, *тј.* $d = 2\,\mathrm{arctanh}\,|z|$.

Теорема

Нека су z_1 и z_2 координате h-тачака A и B. Тада је

$$d_h(A,B) = 2\,\mathrm{arctanh}\,\left|\frac{z_1 - z_2}{1 - z_1\overline{z_2}}\right|.$$

Доказ. Нека је S_l h-рефлексија којом се тачка A слика у центар апсолуте O. Дата је формулом $S_l(z) = \frac{z_1}{\overline{z_1}}\frac{\overline{z}-\overline{z_1}}{z_1\overline{z}-1}$, а тачка $S_l(B) = B'$ има координату $b' = \frac{z_1}{\overline{z_1}}\frac{\overline{z_2}-\overline{z_1}}{z_1\overline{z_2}-1}$.

Тада је $|b'| = \frac{|z_1-z_2|}{|1-z_1\overline{z_2}|}$, па је

$$d_h(A,B) = d_h(O,B') = 2\,\mathrm{arctanh}\,|b'| = 2\,\mathrm{arctanh}\,\frac{|z_1 - z_2|}{|1 - z_1\overline{z_2}|}.$$

$\square$

Пример *Нека је $M \neq O$ h-тачка са комплексном координатом z и M_1 h-средиште дужи OM_1, са координатом z_1. С обзиром да је $\tanh(2x) = \frac{2\tanh x}{1+\tanh^2 x}$ важи да је $|z| = \frac{2|z_1|}{1+|z_1|^2}$, односно $|z_1| = \frac{1-\sqrt{1-|z|^2}}{|z|}$.*

Угао паралелности.

Нека су p и q две h-праве међусобно ортогоналне у центру апсолуте O.

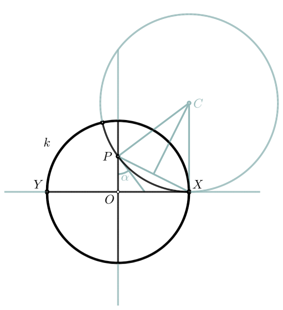

Тада су и уопштени кругови $\widetilde{p}$ и $\widetilde{q}$ (еуклидски) праве нормалне у O. Нека је $P \in q$ h-тачка. Нађимо h-праве које садрже тачку P и паралелне су p. Нека су X и Y бесконачно далеке тачке h-праве p. Ако је h-права r паралелна p тако што $X \in \widetilde{r}$, тада је $\widetilde{r}$ или права која садржи O, односно $r = p$ или круг чији центар C припада правој кроз X параленој $\widetilde{q}$.

С обзиром да $P \neq p$, $\widetilde{r}$ је еуклидски круг. При том, тачка C припада и симетрали дужи PX, па постоји јединствен круг $\widetilde{r}$ који испуњава тражене услове.

Како се h праве p и q h-рефлексијом S_q, односно еуклидском рефлексијом $S_{\widetilde{q}}$ сликају у себе, а h-полуправа OX у h-полуправу OY, следи да постоји и јединствена h-права r_1 кроз P паралелна p тако што је Y њена бесконачно далека тачка.

Нека су A и a редом h-тачка и h-права и A' подножје h-нормале која садржи тачку A на h-праву a. Како постоји h-рефлексија S_l којом се тачка A' слика у центар апсолуте O, а особине као колинеарност, ортогоналност и паралелност су инваријантне за h-рефлексије, праве које садрже тачку A и паралелне су a сликају се у праве које садрже $S_l(A)$ и паралелне су p.

Такође, уочимо да праве r и r_1 одређују оштре углове са правом q који су међусобно h-симетрични у односу на q, односно једнаки и при том, на јединствен начин одређени са $d_h(P, O)$. Ова особина је очувана h-рефлексијом S_l.

Зато важи следећа теорема.

Теорема

Нека су A и a h-тачка и h-права. Ако тачка A не припада правој a, онда постоје тачно две h праве које садрже A и паралелне су a. При том је симетрала угла којег r и r_1 одређују, а који садржи праву a уједно нормална на a. Ако тачка A припада правој a, права a је јединствена права инцидентна са A и паралелна a.

Дефиниција

Нека тачка A не припада h-правој a, и нека су A и r подножје нормале из A на a и h-права која садржи A и паралелна је a. Оштар угао који одређују праве AA' и r назива се **углом паралелности** за растојање $d = d_h(A, A')$. Пресликавање $\Pi : R^+ \to (0, \frac{\pi}{2})$ којом се d слика у одговарајући угао паралелности је функција **Лобачевског**.

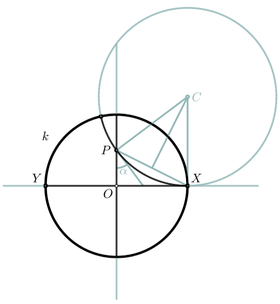

Нека је p h-права кроз центар апсолуте са бесконачном тачком X, P h-тачка таква да је h-права PO нормална на p и C центар еуклидског круга $\widetilde{r}$ таквог да r садржи P и припада параболичком прамену са центром у X. Еуклидски троугао CPX је једнакокраки. Нека је угао при врху једнак 2ϕ.

Он је у кругу $\widetilde{r}$ централни над тетивом PX, па је угао $\angle OXP$, као угао између тетиве и тангенте једнак ϕ. Тангента у тачки P на $\widetilde{r}$ разлаже угао $\angle OPX$ на два угла. Један је угао између h-правих OP и r, означимо га са α, а други је такође угао између тетиве и тангенте круга $\widetilde{r}$, па је једнак ϕ. Зато је $2\phi + \alpha = \frac{\pi}{2}$.

При том, из правоуглог еуклидског троугла OPX видимо да важи $PO = \tan\phi = \tan(\frac{\pi}{4} - \frac{\alpha}{2}) = \frac{1-\tan\frac{\alpha}{2}}{1+\tan\frac{\alpha}{2}}$. Ако је $d = d_h(O, P)$, тада је $OP = \frac{e^d-1}{e^d+1}$, одакле је $e^d \tan\frac{\alpha}{2} = 1$. С обзиром да је $\alpha = \Pi(d)$ добијамо да важи $e^{-d} = \tan\frac{\Pi(d)}{2}$, односно

$$\Pi(d) = 2\arctan(e^{-d}). \tag{2}$$

Примедба *Уочимо да за* $d \to 0^+$ *важи* $\Pi(d) \to \frac{\pi}{2}^-$, *угао паралелности у хиперболичком смислу тежи углу паралелности у еуклидском смислу. Зато можемо сматрати да се у хиперболичкој равни на врло малим растојањима реализује еуклидска геометрија.*

На основу формуле (2) директно следи тврђење.

Тврђење

Функција Лобачевског је монотоно опадајућа, односно важи:

$$d_1 > d_2 \Leftrightarrow \Pi(d_1) < \Pi(d_2).$$